Deze statutair voorgeschreven voorjaarsvergadering van het Partij Convent wordt enkele weken later gehouden dan gewoonlijk en in de bedoeling heeft gelegen. De oorspronkelijk vastgestelde datum, 9 mei, zou echter, naar zich liet aanzien en naar is gebleken, na de mislukking van de eerste formatie-poging van Prof. De Quay, vallen in een periode van betrekkelijk dood tij in de openbare politieke ontwikkeling. Het Centraal Comité was daarom van oordeel, dat het tijdstip zich moeilijk zou lenen voor een vruchtbare vergadering van het Convent, met name wat betreft het uitbrengen van verslag door de voorzitter der Tweede Kamerfractie. Thans is, gelukkig, een meer afgerond verslag mogelijk, dat wij morgen zullen horen en bespreken.

Veertien jaar geleden.

Het is veertien jaar geleden, dat - als ik mij goed herinner - in de avond van omstreeks dezelfde juni-datum als die van vandaag in die onvergetelijke bevrijdingsfeestzomer van 1945 het eerste na-oorlogse kabinet zich bij monde van Prof. Schermerhorn via de radio - de Staten-Generaal waren op dat moment nog niet samengeroepen - tot het Nederlandse volk richtte met een uitvoerige rege-

ringsverklaring onder het motto; herstel en vernieuwing.

Dit eerste kabinet trad op onder leiding van twee socialisten, een nieuwe en een oude, Schermerhorn en Drees. Het nog niet aan verkiezingen getoetste politieke gevoelen van ons volk in zijn herwonnen zelfstandigheid werd blijkbaar geacht zijn exponent te vinden in deze „mixture" van oud en nieuw socialisme.

Veertien jaren zijn sindsdien verstreken. Veel is er in die tijd op nationaal-politiek terrein gebeurd, ten gunste en ten ongunste. De sterkste spanningen zijn in die periode wel opgetreden in verband met het Indonesië-beleid. En nu, na die veertien jaar, zijn wij bijeen onder het bewind van een regering, waarin voor het eerst na de oorlog geen socialisten meer zitting hebben. Dat is - hoe weinig er naar het oordeel van het Engelse blad de Times in onze Nederlandse politieke balans ook mag verschuiven - over een wat langere periode gezien toch wel een opmerkelijke gebeurtenis na de gang van zaken sinds het begin in 1945. Wel niet dramatisch, maar toch opmerkelijk.

De politieke ontwikkeling in ons land in de laatste maanden moge in het groot gezien niet sensationeel zijn

geweest, zij is toch naar haar teneur niet zonder betekenis. Op zichzelf ligt het, wanneer wij als politieke partij op dit ogenblik willen treden in het houden van beschouwingen over de actuele politieke gebeurtenissen, dan ook wel voor de hand, dat wij onze blik in het bijzonder richten op at hetgeen zich in de laatste tijd in ons eigen land heeft afgespeeld. Ik wil mij daarvan dan ook zeker niet onthouden. Maar toch is het van belang, dat wij beginnen met te trachten eerst afstand te nemen - en dat is iets anders dan ons te distanciëren - van de gebeurtenissen thuis.

De internationale situatie.

Wij leven, God zij dank, nog op een zo gezegend deel van de aardbodem, dat wij daartoe uit dien hoofde reeds verplicht zijn. Daarom is het voor het inachtnemen der proporties nodig en voor onszelf nuttig, dat wij beginnen met aandacht te hebben voor de internationale situatie, welker voortdurende spanningen in omvang en diepte ver uitrijzen boven de Nederlands-nationale.

De in de reeds spoedig na 1945 uitgebroken koude oorlog steeds weer optredende pieken van acute spanning hebben wel gewisseld naar tijd en plaats, maar zij blijven

telkens weer opflitsen als zetten in het adembenemende schaakspel van een wereldomvattende zenuwenoorlog.

Zij begonnen zich een jaar of tien, twaalf geleden te vertonen in China en Tsjecho-Slowakije. Zij versprongen naar Berlijn en Korea - waarvoor medelandgenoten gevallen zijn - later naar Indo-China en Formosa, nog vers in het geheugen liggend naar Hongarije en Suez, vervolgens naar Quemoy en Jordanië en laten zich nu zien in Tibet en (weer) in Berlijn.

En er is, ondanks alle pogingen tot het organiseren van topconferenties of het staken van atoomwapenproeven, naar de mens gesproken nog geen enkele aanwijzing, dat het hiermede afgelopen is.

Toch is er door al die jaren heen voor ons in het Westen wel wat veranderd. En het verdient aanbeveling om in dit jaar, waarin de N. A. V. O. haar tienjarig bestaan heeft herdacht, daarop ook als nationale partij uitdrukkelijk het oog te richten.

Dat de vrije wereld de steeds weer ondernomen agressiepogingen van het communisme steeds nog weer heeft kunnen tot staan brengen en zelfs in toenemende mate heeft weten te voorkomen, dankt zij, voorzover menselijke middelen een rol spelen, toch wel zeer bijzonder aan net

optreden van deze Noord-Atlantische alliantie. Deze organisatie heeft de Westerse landen de vereiste gezamenlijke kracht doen opbouwen, welke onze volken voor een ondergang in paniekstemming heeft behoed en een politiek van groeiende vastberadenheid heeft mogelijk gemaakt. De U. N. O. bijvoorbeeld zou zonder de N. A. V . O. reeds een afgeschreven zaak zijn geweest.

Het is nuttig ons steeds weer de levensgevaarlijke situatie van tien jaar geleden te herinneren om vast te houden aan de noodzakelijkheid van de onmisbare gemeenschappelijke krachtsinspanning. Het ziet er nu met het moreel van de Westerse wereld aanzienlijk beter uit dan toen. Maar dat roept ook het gevaar op, dat bij het sterker worden der zenuwen en ook omdat het zo lang duurt de neiging ontstaat om het niet meer zo ernstig te nemen. Juist dan is het een eis van de eerste orde te blijven vasthouden aan een onwankelbare en niet voor tweerlei uitleg vatbare vastberadenheid, zoals die zich zo sterk in het optreden van staatslieden als Dulles en Adenauer heeft geopenbaard. Dat is nog niet hetzelfde als starheid. De staatsmanskunst in wereldverband zal geen middelen mogen achterwege laten om de spanningen te verminde-

ren en de wegen te zoeken om dat te bevorderen, mits deze pogingen in overeenstemming zijn met de verantwoordelijkheden van een Goddelijk overheidsbestel.

Het Westen zal zich, wat dat betreft, nooit door een beschuldiging van star te zijn mogen laten terugschrikken, wanneer het er om gaat de nog vrije volken te behoeden voor knechting en de reeds geknechte volkeren niet te ontnemen het uitzicht op bevrijding.

Wanneer de Sowjet-Unie de passie preekt van zich zo bedreigd te gevoelen, zal zij moeten beginnen aan te tonen dat zij geen vos is, voordat het Westen ook maar op enig punt niet meer op zijn ganzen zou behoeven te passen. En zij heeft daarvoor geen zweem van bewijs geleverd.

Vastheid van lijn.

Bewogenheid ten aanzien van de nood der wereld en der volken zal nimmer een opheffing of verzachting daarvan mogen zoeken in toegevendheid ten opzichte van een systeem, dat een exponent is van de oorzaken van de politieke nood der wereld. Het kan niet vaak genoeg gezegd worden, dat een onwrikbare vastheid van lijn - en dat is dus iets anders dan een absoluut onveran-

derlijke starheid van methode - een wezensvoorwaarde is voor de strijd tegen de vijand in de nu tien jaar durende en misschien zich over enkele decennia voortzettende koude oorlog.

En dan ga ik daarbij zeker niet „vriend" en „vijand" in hun tegenstelling verabsoluteren, want wij zullen ons in onze bewogenheid over de nood en de spanningen en in onze inspanning ter versterking van de materiële en morele „gevechtskracht", steeds weer er van bewust moeten zijn, dat niet wij de definitieve oplossing der wereldproblemen bepalen en de weg daarheen In de hand hebben, maar dat wij op z'n gematigst, d. w. z. bij Gods gratie - en daar zijn de overheden instrumenten voor - middelen kunnen zijn in de volvoering van Gods raadsplan met deze wereld.

Europese integratie.

Het gaat niet alleen de verdere uitbouw van bestaande Europese gemeenschappen, maar ook de functionering van wat is tot stand gekomen in de laatste tijd niet voor de wind. Het vraagstuk van de gemeenschappelijke markt in samenhang met een vrijhandelszone zit terdege in een impasse. En in de Gemeenschap voor Kolen en Staal laat

het beleid inzake de opgetreden kolencrisis zich helaas niet van een duidelijke en sterke kant kennen.
Op zichzelf behoeft men dit soort moeilijkheden in een zo hoogst ingrijpende en ingewikkelde materie als die der integratie zeker niet direct al te dramatisch te zien. De gehele zaak is nog maar in het begin van haar ontwikkeling en de diverse organen staan nog maar in hun kinderschoenen. Een krachtig en uitgebalanceerd beleid zal de tijd moeten worden gegund om zich te ontplooien. Maar anderzijds mogen de opgetreden moeilijkheden ook bepaald niet worden gebagatelliseerd. Want de gevaren der huidige ontwikkeling zijn niet gering. Vooral de kleine landen zullen hun ogen terdege de kost moeten geven. Van belang is vooral, of de deelnemende landen doelbewust op de ingeslagen weg van een werkelijke integratie willen voortgaan en zich daaraan duidelijk zullen houden. Als men gaat tornen, zoals momenteel hier en daar gebeurt, aan de eenmaal gekozen richting van een bovennationale vormgeving van het Europese bestel en weer terug zou willen naar een uiteindelijk altijd vrijblijvend samenspel van intergouvernementeel karakter, dan dreigt Europa op een gegeven ogenblik weer terecht te komen in een toe-

stand als die, waarin het in het verleden intern steeds is vastgelopen en zijn krachten heeft verteerd. Ook het belang van de grote Europese landen is daarmede nooit blijvend gediend geweest.

Minder ontwikkelde gebieden.

in steeds sneller groeiende mate en omvang laat zich in onze moderne wereldsamenleving gelden de bewustwording, vooral de politieke bewustwording der onontwikkelde of eerst sinds kort tot ontwikkeling gekomen gebieden.

Na de ontwaking van Azië volgen thans op een niet te miskennen wijze grote gebieden in Afrika. De gebeurtenissen in Noord-Afrika, in de Congo en elders zullen ons er van bewust moeten doen zijn, dat zich gewichtige nieuwe factoren voordoen, die mede-bepalend zullen kunnen worden voor de politieke situatie in de wereld.

Het is wel duidelijk, dat er in de koude oorlog veel aan gelegen is om goede betrekkingen met de nieuwe volken en staten te hebben. En wanneer wij hulp willen verlenen aan onderontwikkelde gebieden, dan mag het zoeken van een verbondenheid daarmede in strijd tegen het communisme zeker tot onze doelstellingen behoren. Vooral wan-

neer het er om gaat te bevorderen, dat de jonge volken niet aan de overheersing door het communisme worden prijsgegeven. Maar toch zal dit niet het alleen-bepalende mogen zijn. Voorop moet staan, dat wij ons los van de koude oorlog onze Christelijk-sociale roeping jegens onze zwakkere medemensen bewust moeten zijn. Wij vergeten onze geboorte uit Adam en onze wedergeboorte in Christus, wanneer wij in de beleving van ons roepingsbesef als Christelijke partij het wereldwijde verband, waarop wij in deze tijd met de neus gedrukt worden, uit het oog verliezen.

Natuurlijk zullen wij deze dingen in nuchterheid ten aanzien van de realiseerbare mogelijkheden voor een klein land als het onze mogen en moeten bezien, maar dan niet om er af te komen of er een frase van te maken, doch om het eigen aandeel dan ook werkelijk te leveren. Levend en gezond.

Na deze korte, m. i. altijd weer noodzakelijke blik op de hoofdmomenten van de internationale toestand, wil ik thans in enkele beschouwingen met betrekking tot onze binnenlandse politiek treden.

Wij zijn met de geboorte van het kabinet-De Quay een

tijdperk van een veranderde politieke constellatie binnengetreden. Het ontstaan en de betekenis daarvan vergen uiteraard op dit ogenblik in het bijzonder de aandacht.
Ik wil daaraan dan ook in dit openingswoord niet voorbijgaan, ofschoon uiteraard de feitelljke gang van zaken in het bijzonder door dr. Bruins Slot in zijn parlementair verslag zal worden uiteengezet. Eerst echter nog een korte terugblik op de verkiezingen en hun uitstag en de vermelding van enkele punten, die in dat verband voor onze partij van belang zijn.

Er is alle aanleiding om ook op dit ogenblik nog eens met dankbaarheid te constateren, dat in de verkiezingsperiode in onze partij plaatselijk en centraal, door jong en oud een grote activiteit is ontplooid. Wij mogen zonder aarzelen verklaren, dat de anti-revolutionaire partij organisatorisch en in haar brede kern een duidelijk levende en gezonde zaak is gebleken, ook nu weer. En het is goed om dat niet uit het oog te verliezen, ook al zijn er uiteraard hier en daar wel zwakke plekken.
Ik zeg dit niet als doekje voor het bloeden, maar omdat wij ons daarvan in onze taakstelling en onze verantwoordelijkheid blijvend bewust moeten zijn. Wij hebben door

Gods gunst ook in moeilijke en vaak afbrekende omstandigheden nog steeds een grote schare achter ons, die innerlijk gegrepen is door de geestelijke inhoud van de politieke opdracht, die wij als politieke partij in alle gebrekkigheid voorstaan en trachten te beleven. En dat legt ons grote verplichtingen op.
Grote verplichtingen.

Het besef daarvan zal ons steeds ervoor bewaren om tengevolge van de teleurstellingen en tegenslagen te gaan twijfelen aan de kracht van onze zaak of ons inzake de grote lijnen in de war te laten brengen, nu wij niet in de mode zijn. Het gevaar dat ons bedreigt is juist, dat wij ons van ons è-propos laten afbrengen door de constatering, dat wij niet in de mode zijn. Ons è-propos is de Christelijke belijdenis en dat is nu eenmaal geen modeverschijnsel.

En wat de jongste stembusuitslag betreft, u weet het, zij heeft teleurgesteld. Wij mogen dat niet verbloemen of de ernst er van trachten te verkleinen. Integendeel, ieder die de reformatorische invloed in het volksleven op welk terrein ook ter harte gaat, zal het zich moeten aantrekken.

De teruggang in de grote steden is zorgwekkend, ook

al houden wij er rekening mede, dat juist daar geestelijk niet aan ons verbonden kiezers in het verleden op onze partij hebben gestemd en thans zijn afgevallen. Immers, het wijst er op, dat de moderne levensontwikkeling, die zich steeds meer op de steden toespitst, in afnemende mate door de Christelijke politieke gedachte wordt gevoed.

Maar toch zou het fout zijn eenzijdig te letten op de na de oorlog geleden verliezen. Het zou niet alleen onbillijk zijn jegens de wezenlijke, de dragende kern van onze partij, die trouw is gebleven, maar ook een miskennen van de feitelijke positie, die wij als partij nog steeds in het Nederlandse volksleven bezitten. De ernst van de ondervonden teruggang, als symptoom van geestelijke afbrokkeling, heeft, naar ik meen, menigeen onder ons wakker geschud. Ik geloof, dat ons front daardoor weer hechter gesloten is geworden. Het zal u niet zijn ontgaan, dat, terwijl in 1956 de slagen voor de georganiseerde Christelijke politiek speciaal op het hoofd der Anti-Revolutionaire Partij neerkwamen, deze keer meer de aandacht trekt, dat de Christelijke partijen in het algemeen onder druk staan. Het is er uiteraard niet minder ernstig om, want het toont

duidelijker dan wanneer het één bepaalde partij raakt aan, wat er in wezen aan de hand is, n.1. een „ontgeestelijking" van de politiek.
Onze partij geen aflopende zaak.

Maar het wijst er toch wel op, dat wij op dit ogenblik weer meer bodem onder de voeten hebben dan drie jaar geleden. Wij hebben in de na-oorlogse periode slagen moeten incasseren, soms pijnlijke slagen, slagen, die voor het gevoel van de anderen schril afstaken tegen vroegere successen. Dat is ons niet in de koude kleren blijven zitten. Uiteraard niet. Maar wij zijn er, indien wij hebben begrepen, dat het om iets anders gaat dan een voetbalclub of een zakelijk bedrijf, niet mismoedig onder geworden. Wij zijn er als Anti-Revolutionaire Partij niet door gebroken. Er is geen kwestie van, dat de positie van onze partij verschijnselen vertoont van een aflopende zaak te zijn.

Als wij dat zelf al niet wisten, dan blijkt het wel uit de achting, die onze vrienden jegens ons tonen, en uit de aandacht, die onze tegenstanders in hun bestrijding aan ons schenken. En nog duidelijker blijkt het uit de actieve jongerenbeweging. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat wij

ons ook nu, evenals na 1956, moeten bezinnen op de oorzaken der teruggang en op de methoden ter versterking van onze invloed, maar wij zullen dit - openstaande voor kritiek - niet doen alsof wij in het onzekere verkeren omtrent de in acht te nemen lijnen en wegen van staatkundig beleid. Ook al moge in het verleden door sommigen wel eens onduidelijkheid van beleid zijn verweten, ik meen, dat wij elkander de laatste tijd op het punt van de praktisch-politieke richting hebben hervonden. En wij zullen ons daaraan nu samen moeten houden.

In de komende tijd zal de aandacht mede gericht moeten zijn op de activering der vrouwen, bij uitstek toch wel de draagsters van het geestelijk goed voor het komende geslacht. Ik verwacht dat daarover binnenkort concrete mededelingen zullen kunnen worden gedaan.

Gerichte zaak.

Wij hebben in onze kring een benijdenswaardige „intelligentsia", menselijkerwijs gesproken de oogst van de opbouw van het reformatorische leven in ons land door vroegere generaties. Daarin liggen grote mogelijkheden voor een constructieve arbeid van uitzonderlijke betekenis. En niet alleen mogelijkheden, maar ook verplichtingen jegens het stuk volkskracht, waaruit men is opge-

groeid.

Laten allen, die daarvoor in aanmerking komen, zich in alle eenvoud, ook organisatorisch, willen geven aan de vaak gebrekkige maar onmisbare arbeid op Christelijk-politiek en Christelijk-sociaal terrein.

De „intelligentsia" is uit haar aard kritisch ingesteld en zal allerlei gebreken en fouten constateren. Maar tenslotte zal zij bereid moeten zijn het minder-perfecte middel bij gebrek aan beter te accepteren.

Gelegenheid voor kritiek en discussie moet er zijn. Wij willen ook niet anders. Uit de vele conferenties en samensprekingen der laatste jaren is dat, dacht ik, ook duidelijk gebleken. Maar wel mag toch met reden verwacht worden, dat degenen, die een gesprek willen of hun kritiek willen uiten, dan ook bereid zijn zo nodig zelf het contact te zoeken en het verlangen daarnaar naar voren te brengen.

En tenslotte - en ik zeg dat niet om discussie daarmede weer af te remmen - tenslotte zullen wij nooit mogen vergeten, dat een politieke partij niet is een vrijblijvende debatingclub, maar een gerichte zaak. Niet in die zin, dat enkele personen de dienst uit te maken hebben en ieder

ander zijn mond moet houden, maar wel dat zij naar binnen en naar buiten moet laten weten wat zij wil. Dat verplicht de leiding steeds weer tot het afleggen van verantwoording, maar het moet ook de partij behoeden voor te veel gedrang om de top.

Het kans ons verdriet doen, wanneer soms ook vanuit de eigen geestverwante kring publicaties verschijnen - ik denk aan twee artikelen in het blad De Strijdende Kerk en zoiets als een verkiezingsnummer van het blad Sermo der Gereformeerde studentenpredikanten - waarin de keuze van onze anti-revolutionaire partij wel heel sterk dubieus of op losse schroeven werd gesteld.

Ik zou hen, die op deze wijze niet alleen kritiseren - dat kan uiteraard geen bezwaar ontmoeten - maar die in feite voor de kiezer geestelijk relativeren, de betekenis van de organisatorische arbeid van onze partij, willen zeggen: Neem u in acht, want gij weet wellicht wel, waarvoor ge terecht wilt waarschuwen, maar zijt gij u ook bewust, wat ge in een tijd, dat vastheid nodig is, gaat losmaken?
Goddelijke opdracht, aardse bezigheid.

Bij vorige gelegenheden ben ik er uitvoerig op ingegaan,

dat onze partij rust op een geestelijke geloofsbasis in gehoorzaamheid aan de Bijbel. En dat haar hart ligt in het zijn van principiële partij. Zij tracht te zijn een uiting van het belijden van geloof naar de Christus der Schriften. Maar dat wit niet zeggen, dat wij de politiek willen gaan vergeestelijken. Zeer zeker niet. Wij zouden daardoor op een ongeestelijke wijze onze roeping miskennen. Politiek is, als het er op aankomt, een uitgesproken aardse bezigheid, die als Goddelijke opdracht zeer bepaald betrekking heeft op aardse zaken en aardse omstandigheden. Juist ten behoeve van een ordelijke gang van zaken in de door de zonde aangetaste samenleving heeft God het instituut der overheid ingesteld. Daarom zullen wij als Christelijke politieke partij ook nimmer hebben te volstaan rnet een geestelijk getuigen, maar zullen wij uit Evangelische roeping hebben te zijn een effectief-werkende partij in praktische aardse zin.

Wij willen duidelijk zijn een op de hedendaagse omstandigheden afgestemde heel reële, nationale en op het volk in al zijn geledingen betrekking hebbende partij, die een „goede" praktische politiek voorstaat voor het gehele volk, en die meent, dat een zodanige ,,goede" politiek voor

iedere burger, al of niet eens geestes met haar, tot haar recht komt, indien in acht worden genomen de normen, die God voor de instandhouding ook van de door de zonde uit het verband gerukte samenleving gesteld heeft.

Dat is in heel eenvoudig aardse zin de Christelijke politiek, die wij voorstaan, en waarvoor wij niet alleen instemming vragen van hen, die het naar geestelijke grondslag met ons eens zijn, maar appeleren op de politieke behoeften en noden van het gehele volk. En het zal duidelijk zijn,

dat dit meer dan uit leuzen zal moeten blijken uit onze praktijk als regeerders en bestuurders, als volksvertegenwoordigers en partijorganen. En daarin het volk zal moeten toespreken.

Wij zullen ons altijd weer hebben te realiseren, dat het tenslotte niet gaat om de groei en de bloei van onze georganiseerde zaak, maar om datgene, wat wij praktisch bij weten te dragen tot de verwezenlijking van een geordend volksbestaan in gerechtigheid en vrijheid.
Geen C. D. U., wél samenspel.

ik behoef thans niet te herhalen, dat ik van oordeel ben, dat om onze praktische bijdrage in Christelijk-politieke

zin reële gelding te verschaffen samenwerking moet worden gezocht met die groeperingen, waardoor een beleid op basis van de door ons beleden uitgangspunten in het nationale en in het internationale leven zo goed mogelijk wordt benaderd. En wat dit betreft zijn, zonder dat men ze zonder meer aan elkander mag ophangen en zonder de werkelijke verhouding der Nederlandse partijen ten opzichte van elkander ooit zwart-wit te stellen, in het bijzonder op elkaar aangewezen die partijen, die openlijk en officieel de Christelijke grondslagen voor een goed staatsbestuur en een goed volksleven als uitgangspunt nemen.

Dat deze partijen elkander met betrekking tot de hoofdlijnen van een aardse politiek nastaan - ik zeg niet: dekken, want dat is lang niet in alle opzichten het geval - is uiteraard niet toevallig. Zij belijden, zij het ook soms op belangrijke punten met ernstige en nimmer uit het oog te verliezen dwalingen, dezelfde bron waaruit de uitgangen en de normen des levens ontspringen, en het corrigerende verband dat aan de zondige aantasting daarvan in de overheid van Godswege is aangelegd.

Betekent dit nu, dat wij eigenlijk als doelstelling voor

de toekomst zouden moeten nemen de oprichting ook in ons land van één Christelijk-democratische partij in de zin van de West-Duitse C. D. U.? Deze vraag is na de verkiezingen hier en daar weer gelanceerd. Ook Prof. Romme heeft haar kortgeleden met enkele woorden in de Volkskrant aan de orde gesteld.

Hoezeer wij ons ook bewust moeten zijn, dat wij niet

in de toekomst kunnen zien en niet weten in welke omstandigheden wij nog terecht zullen komen, meen ik, dat ons antwoord op deze vraag duidelijk en uitdrukkelijk moet luiden: neen, daarop moeten wij ons niet richten. Wat in het na-oorlogse Duitsland zegenrijke gevolgen heeft gehad, past daarom voor ons land nog niet. De eigen en zelfstandige organisatorisch-politieke gestalte van de Reformatie is historisch en feitelijk in het staatkundige bestel van ons land een wezenlijk element, waarvoor wij, ook al lijdt zij aan het euvel der gespletenheid, ontzaglijk dankbaar zijn en waaraan wij ook voor de toekomst zeer grote waarde hechten.

In de richting van een C. D. U. zullen wij het dus niet moeten zoeken. Laat vooral een eventuele wensdroom op

dit punt, die wellicht bij sommige jongeren onder Christelijk-democratische groepen aanwezig is, aan de concreet-aanwezige mogelijkheid van duidelijke samenwerking der Christelijk-democratische partijen niet in de weg staan. Een poging tot realisering van deze droom zou alleen maar ontbindend en verwarrend werken.

Wat wij moeten zoeken - en dit is in overeenstemming met het anti-revolutionaire beleid van de laatste jaren - is het, onder vooropstelling van de eigen zelfstandigheid, bevorderen van een doelbewust samenspel en het op elkander afstemmen van het beleid der drie daarvoor in aanmerking komende Christelijk-democratische partijen. Het is zaak om in duidelijke zin met behoud van ieders partij-organisatorische zelfstandigheid en met inachtneming van de mogelijkheid van uiteenlopende standpunten over belangrijke zaken (ik noem hier bijv. de voetbaltoto) op een gecoördineerde taakstelling uit te zijn, hetgeen op een gegeven ogenblik in de richting van een wezenlijk team zal kunnen gaan. Deze doelstelling is wenselijk en opportuun, indien wij een zo sterk mogelijke praktische doorwerking van onze fundamentele uitgangspunten in de politieke ontwikkeling van de moderne tijd willen bereiken.

Dat wil uiteraard niet zeggen, dat de betrokken partijen elkander moeten sparen in hun kritiek en in het uitspreken der onderlinge verschillen, waar dat op zijn plaats is, maar wel zal zich naar buiten en voor het oog der wereld steeds moeten demonstreren haar onderlinge politieke verbondenheid.

Wij missen het G. P. V.

Over onze onvrede met de organisatorische gebrokenheid der reformatorische Christenheid heb ik bij vorige gelegenheden uitvoerig gesproken. Ik wil daarop thans niet weer ingaan. Ons standpunt is bij allen, die het aangaat, voldoende bekend. Het heeft mij verheugd, dat deze zaak op de laatst gehouden algemene vergadering van de C. H. U. uitvoerig aan de orde is geweest. Ik begrijp best, dat onze historisch bepaalde en gebrekkige aanpak der dingen veel Christelijk Historischen niet ligt.

Ik wil nog wel iets zeggen over een ander bepaald aangelegen punt, n.1. het Gereformeerd Politiek Verbond.

Het heeft maar enkele stemmen gescheeld, of deze afsplitsing van onszelf zou een eigen vertegenwoordiging in de Tweede Kamer gehad hebben. De aanvankelijke, onjuiste mededeling, dat de zetel verworven was, heeft

zelfs voor de ogen van het gehele Nederlandse volk een bijzonder betreurenswaardig accent gegeven aan deze gescheidenheid.

Van leedvermaak over de tenslotte voor deze groep teleurstellende afloop zal onderzijds bepaald geen sprake mogen zijn. Ik wil u gaarne bekennen, dat ik gehoopt heb, dat bij het halen van de zetel een goede samenwerking met onze Tweede Kamerfractie mogelijk zou zijn gebleken.

Maar de triestheid van deze zaak, dat mensen, die tot ons behoren, heengaan en mede oorzaak zijn, dat wij achteruitgaan en hun stemmen tenslotte alleen maar de tegenstander winst opleveren, moet ons toch deze keer wel bijzonder in het hart getroffen hebben.

De organisatorische gescheidenheid met de Christelijk Historischen moge ons nog steeds bedroeven, zij is nu eenmaal gegroeid tot een situatie, die geen schrijnende wonden meer vertoont. Met het Gereformeerd Politiek Verbond ligt dat anders. De wonden zijn vers en nog levend, zij uiten zich vaak nog in hun rauwe felheid. Maar, op elkaar gedrukt, kunnen zij nog weer aaneen-groeien. Ik weet niet, of zij ons missen. Ik wil wel zeggen, dat wij hen missen als belangrijk element in de structuur

van onze partij. En dat mogen zij weten ook. Ik hoop, dat wij in de eerstkomende jaren, waarin normaal gesproken geen verkiezingen aan de orde zullen zijn, ons samen met hen nog eens kunnen bezinnen over de vraag of de situatie nu inderdaad maar moet blijven zoals die is. Schakeringen.

Onze partij wil organisatorisch in zich verenigen allen, die op basis van de Reformatorische belijdenis het met haar politieke richting eens zijn. Daartoe behoren mensen van onderscheidene kerkelijke schakeringen, Hervormden, Gereformeerden, vrijgemaakt Gereformeerden, Christelijk Gereformeerden en ook Luthersen Vrij Evangelischen en Baptisten.

De Anti-Revolutionaire Partij is naar haar oorsprong en wezen en ook in haar feitelijke organisatie geen kerkelijk gequalificeerde partij, noch een samengesteld politiek verband van diverse kerkelijke groeperingen. Zij is een ongedeelde politieke eenheid op de grondslag van gemeenschappelijk beleden geloofsuitgangspunten.

De vooropstelling van dit wezenskarakter wil niet zeggen, dat zij bij de samenstelling van haar representatieve organen en besturen of van de haar richting vertegen-

woordigende parlementaire of publiek-bestuurlijke fracties de kerkelijk geschakeerde elementen in de partij niet tot hun recht moet laten komen. Voor een zo goed mogelijke weergave van haar opbouw moet dit wel geschieden, evenals zij in overeenstemming met haar zijn van volkspartij de maatschappelijke schakeringen bij de samenstelling van haar organen moet laten spreken. En dan geldt hetzelfde tenslotte ook nog voor de territoriale spreiding.

In de praktijk wordt naar dit alles ook steeds ernstig gestreefd. Naar mijn mening in het algemeen op een niet onbevredigende wijze. Maar daarom nog niet altijd tot ieders ogenblikkelijk genoegen. De kritiek bij de jongste kandidaatstelling voor de Tweede Kamer geuit van Hervormd Gereformeerde zijde heeft daar weer eens op gewezen.

Stof tot discussie over een zo duidelijk en zuiver mogelijke representatie van de Anti-Revolutionaire richting zal er altijd wel overblijven.

Maar men zal zich ook steeds moeten realiseren, dat zelfs in een grote partij en des te meer nog bij de sterkte van een groep als de onze van een mathematisch-evenredige positie-verdeling nooit sprake zal kunnen zijn.

Waarbij dan nog komt de toch wel primair geldende eis, dat de besturen en fracties voor hun taak berekend moeten zijn.

Als men dit alles in acht neemt, zal men in redelijkheid toch moeten erkennen, dat wij in het algemeen in de bestuurlijke en deskundige representaties van onze partij naar binnen en naar buiten tot nu toe vrij goed slagen. Voorzover er in de samenstelling van plaatselijke of gewestelijke besturen of vertegenwoordigende colleges op dit punt gebreken zijn, is het zaak daaraan aandacht te schenken. Zoals uiteraard ook landelijk de bereidheid aanwezig moet blijven om de eventuele wenselijkheid van correcties te overwegen. Wij zullen ons daarbij alleen steeds bewust moeten zijn, dat een poging tot corrigeren naar de ene zijde wel eens fouten aan een andere kant kan bewerkstelligen.

Geestelijk - politieke eenheidskarakter.

Maar, hoe het ook zij, er is bij dit alles met betrekking tot het wezen van onze partij iets, dat in betekenis vér boven eventuele moeilijkheden op dit punt uitrijst, en dat is het geestelijk-politleke eenheidskarakter daarvan. Zij is niet een optelsom van afzonderlijke eenheden, arbeiders,

werkgevers, boeren of middenstanders; Drenten, Zeeuwen of Hollanders: Hervormden, Gereformeerden of Christelijk Gereformeerden. Hef uitgangspunt van haar bestaan, de grondslag van haar organisatorische verbondenheid ligt in een eens geestes zijn met betrekking tof de grondslagen van een Bijbelse politiek. Daarom kan de Anti-Revolutionaire partij naar haar aard nooit het karakter aannemen van een federatie van kerkelijke of maatschappelijke groeperingen. Dat onderscheidt haar qua organisatie bijv. ook van een partij als de P. v. d. A. met haar werkgemeenschappen.

Bij de P. V. d. A. ligt het politieke verenigingspunt op een ander vlak dan bij ons. Dit verenigingspunt ligt bij haar ergens middenin, of dat nu is het punt democratie of hef socialistische standpunt van de verzorging door de staat van de wieg tot het graf, doet er wat dit betreft niet toe. Want wat van belang is, is dat de wezenlijke levensbasis voor grote groepen van haar aanhangers ergens anders en zeer verschillend ligt, hetzij in het Christelijk geloof, hetzij in het humanisme.

Deze omstandigheid brengt deze partij a. h. w. vanzelf tot een verband van werkgemeenschappen, die elkander

op een zakelijk-politiek punt vinden.

Het systeem van de P. v. d. A., bij haar voor de hand liggend, past niet alleen niet in het structurele wezen van onze partij, maar toepassing daarvan zou zelfs voor een Christelijke politieke partij ontluisterend en denaturerend werken.

Dat wil niet zeggen, dat er bij ons geen aandacht zou moeten zijn voor een werkelijke en bevredigende relatie van de partij met de diverse schakeringen. Natuurlijk niet. Indien er inzake de benadering van en de binding met bepaalde geestverwante kerkelijke of maatschappelijke groeperingen iets zou mankeren, dan moeten en kunnen middelen en wegen tot verbetering van contact worden gevonden. Ik meen, dat de in de laatste jaren gehouden diverse contactbesprekingen niet alleen daarop gericht zijn geweest, maar in feite ook een gunstige uitwerking hebben gehad. Op deze ingeslagen weg zullen wij voort moeten gaan, en daaraan, waar nodig, nog een meer uitgewerkte vorm geven.

In dat verband kan medegedeeld worden, dat met representanten van de Hervormd-Gereformeerden te dien aanzien zeer binnenkort besprekingen zullen plaats vin-

den.

De komende periode.

Aansluitende aan de hiervoor over verschillende punten gehouden beschouwingen, meen ik, dat wij in de voor ons liggende tijd nodig hebben:

1. Het in een zeker radicalisme demonstreren van een duidelijkheid van lijn.
2. Vasthouden aan het bij elkaar behoren, met ruimte voor kritiek, maar ons hoedende voor verwarring.
3. Een zakelijke politiek, die ook buiten onze kring toespreekt: en
4. Een afstemmen van het beleid op samenwerking in Christelijk democratische zin, nationaal en internationaal, met behoud van onze eigen reformatorische zelfstandigheid.

Geen brede basis.

Ik wil nu tenslotte nog iets zeggen met betrekking tot de huidige regeringsconstellatie, zoals die kortgeleden in het optreden van het kabinet-De Quay is tot stand gekomen. Het nieuwe kabinet is zich thans aan het inspelen en het zal de daarvoor nodige tijd gegund moeten worden.

De geboorteweeën zijn voorbij en daarover is reeds zo-

veel gezegd en geschreven, dat ik mijnerzijds daaraan geen beschouwingen meer wil wijden. Voorzoveel nodig zal dit morgen wel geschieden in de rede van dr. Bruins Slot.

Het is bekend genoeg, dat wij onzerzijds een herstel van de brede basis, zoals die een aantal jaren - zij het ook in snel afnemende mate - het draagvlak voor het regeringsbeleid heeft gevormd, niet hebben gewild. Dit was ook vóór de verkiezingen reeds duidelijk, ook al werd dezerzijds het voorbehoud gemaakt, dat tenslotte altijd de mogelijkheid moest worden opengehouden om bij het nemen van de verantwoordelijke beslissingen in de toekomst de uitslag der verkiezingen, de toekomstige opdrachten van de Koningin en de eisen van ’s lands belang in acht te nemen. ik blijf van oordeel, dat de absolute uitspraken van de V. V. D. te dien aanzien voorbarig en constitutioneel niet verantwoord waren. Indien alle partijen zich op een dergelijke wijze voor een niet te voorziene toekomst zouden vastleggen, zou dit een onoplosbare dwangpositie voor het staatshoofd met zich mede kunnen brengen. Het door prof. Oud aangevoerde motief, dat de kiezers recht hebben op duidelijkheid, is daarvoor

geen voldoende excuus.

Overigens is gebleken, dat de Anti-Revolutionaire uitspraken op dit punt duidelijk genoeg waren. Immers, in de verkiezingsperiode zei mr. Burger niet van de V. V. D., maar van de A. R., dat hij wist waar hij met hen aan toe was, n.1. dat zij een regering zonder socialisten wensten.

Overigens was het - hoe men ook over de waarde van de brede basis met de socialisten heeft mogen denken - uit de politieke ontwikkeling der laatste jaren en na de gebeurtenissen van december volkomen duidelijk geworden, dat een verandering van de regeringssamenstelling dringend noodzakelijk was. De zaak was vastgelopen. Eigenlijk in 1956 reeds. Prof. Romme heeft in de Volkskrant van 11 april j.i. er aan herinnerd, dat hij na de onmogelijke formatie-tijd van 1956 in de Kamer twijfel heeft uitgesproken over de vraag, of het bij het voortschrijden van de ontwikkeling nog wel redelijkerwijze mogelijk is, tussen fundamenteel verschillende groeperingen de praktische overbrugging te vinden, die een noodzaak is voor een daarop gebouwd brede-basis-kabinet.

Dat onze wens toen reeds ging in een andere richting dan die van een herstel van de brede basis, is wel geble-

ken uit de toenmalige formatiepoging van Prof. De Gaay Fortman. Dat die toen niet gelukt is, heeft er toe geleid, dat wij in de afgelopen drie jaar geleefd hebben in een ongezonde politieke situatie.

in december j.i. was dan ook voor ieder, die het terrein overzag, duidelijk het einde gekomen, ik vind het er, eerlijk gezegd, niet veel toe doen, wie bij de jongste kabinetsformatie de Partij van de Arbeid buiten spel heeft gezet, zij zelf of de anderen. Immers, het was volkomen duidelijk, dat een herstel van de vorige toestand onmogelijk was. En dat niet alleen uit partij-politiek, maar ook uit nationaal-politiek oogpunt gezien. Het nationaal-politieke belang verdroeg geen herstel van de brede basis. Het Nederlandse kiezersvolk zou zich toch wel zeer sterk bij de neus genomen moeten hebben gevoeld, indien na de ontwikkeling der laatste jaren en na de gebeurtenissen vanaf 11 december, rustig op de oude voet was doorgegaan.

Maar afgezien daarvan, ook naar ons partij-politiek inzicht waren wij in de gegeven omstandigheden geporteerd voor een regering zonder socialisten. Niet, dat wij, in afwijking van het tevoren ingenomen standpunt, nu van

oordeel zijn, dat onzerzijds nooit of te nimmer met socialisten aan een regering zou kunnen worden deelgenomen. Dat zou ook wel een merkwaardige afzwenking zijn van de in de afgelopen jaren sinds 1952 gevolgde beleidslijn.

Er zijn in onze kring steeds mensen geweest, die het meedoen van anti-revolutionairen in een kabinet met socialisten moeilijk hebben kunnen verteren en die daartegen principiële bezwaren meenden te moeten inbrengen. Dat is niet het officiële partij-standpunt geweest. Het is hier geen zaak van principe, maar van beleid, zij het uiteraard gesteld in het licht van onze principiële uitgangspunten. Maar al is uit ons optreden gebleken, dat wij, gelet op de politieke verhoudingen in ons land en rekening houdende met gegeven omstandigheden de „brede basis" - ik ben van oordeel, dat wij verstandig doen het gebruik van deze term te beperken tot de eenmaal ingeburgerde aanduiding van de vier-partijen-combinatie met de socialisten - op zichzelf niet onaanvaardbaar hebben geacht en ook niet bij voorbaat in de toekomst in daarvoor optredende omstandigheden onaanvaardbaar achten, toch is het bepaald niet zo, dat deze brede basis met socialisten voor ons een natuurlijke en voor de hand liggende zaak

is. Daarvoor zijn de tegenstellingen inzake opvattingen over staat en maatschappij tussen het socialisme en de anti-revolutionaire stellingname te fundamenteel.

Daarom is ook gebleken, dat een zodanige brede basis niet te lang moet duren. Want zij werkt, als zij lange tijd stand houdt, vervagend en vervlakkend ten aanzien van principiële politieke tegenstellingen en veroorzaakt onduidelijkheid van lijn. Of zij strandt onvermijdelijk in botsingen en conflicten tussen de samenwerkende partijen. Dat zij uiteindelijk in feite niet tot het eerste, maar tot het laatstgenoemde effect heeft geleid, is naar mijn mening gelukkig voor de Nederlandse politiek. Evenzeer als hef van belang is, dat voor het eerst sinds de oorlog het socialistische element uit het regeerbeleid is uitgeschakeld, al zou het alleen reeds zijn ter voorkoming van een eventuele socialistische pretentie, daarbij onmisbaar te zijn.

Het is voor het politieke leven van betekenis, dat er duidelijkheid is omtrent de wezenlijke tegenstellingen, die er zijn. De politieke standpunten zijn het waard om zich in hun tegenstellingen duidelijk te openbaren. Dat zal wellicht leiden - zoals nu met een grote partij als de

P. V. d. A. in de oppositie - tot een verscherping van de politieke strijd. Dat mag geen bezwaar ontmoeten, mits de verscherping op het eigenlijke punt plaats vindt, dat van de politieke beginselen en niet op hef vlak van de verhouding der mensen onderling en niet met gebruikmaking wederzijds van middelen, die een gezond democratisch staatsbestel in gevaar brengen.
Nieuwe fase In de politieke constellatie.

Wij zijn nu een nieuwe fase in de politieke constellatie in ons land ingetreden. Zoals er in de verstreken periode onder ons mensen zijn geweest, die de samenwerking met socialisten in een kabinet moeilijk hebben kunnen verwerken, zullen er ook nu zijn, die over samenwerking met liberalen niet erg gelukkig zijn.
Het is bekend, dat wij gehoopt hebben, dat thans een kabinet op basis van de christelijk-democratische partijen mogelijk zou zijn geweest. De uitslag van de verkiezingen heeft de weg daartoe, helaas, niet geopend. Ter verkrijging van de noodzakelijke vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging is een verbreding van de basis der drie christelijke partijen bij de formatie ge-

zocht en gevonden in een combinatie met de liberalen.
ik meen, dat in de gegeven omstandigheden deze nieuwe combinatie onze instemming moet hebben, zowel omdat daardoor een vervanging van de gestrande brede basis mogelijk is gebleken, als omdat - en ik zeg: vooral omdat - de Christelijke partijen bij elkander zijn gebleven en zich in vergelijking met de vorige situatie, in versterkte mate in het komende regeringsbeleid kunnen doen gelden.
Ik zeg dit niet, omdat ik zou vinden, dat naar ons gevoelen de V.V.D. het vijfde rad aan de wagen zou zijn.
Want, onafhankelijk van ons eventueel gevoelen, zou dit in strijd met de werkelijkheid zijn. Zij is in ieder geval het vierde en naar eigen inzicht waarschijnlijk het tweede rad. Maar ik hecht er wel aan, dat drie raderen voor een complete wagen, behalve voor een kruiwagen, belangrijker zijn dan één rad.
Beleid in Christelijk-sociale zin verwacht.
Van liberale kant is bezwaar gemaakt dat van de zijde der Christelijke partijen is uitgesproken, dat van dit nieuwe kabinet een beleid in Christelijk-sociale zin wordt verwacht. Nu kan van de V. V. D. uiteraard moeilijk worden gevergd, dat zij voor zichzelf het begrip Christelijk-sociaal overneemt. Maar het gaat tenslotte om de mate-

riële inhoud van de te voeren politiek. En dan geldt toch wel, dat zij in hoofdlijnen zal moeten voldoen aan hetgeen van de zijde der Christelijke partijen als sociaal beleid wordt voorgestaan, waarbij voor henzelf essentieel is, dat Christelijk hier in religieuse zin wordt bedoeld. Wanneer overigens Prof. Oud onder applaus van de algemene vergadering der V. V. D. uitspreekt, dat hij overtuigd is, dat er voor vrees, dat het nieuwe bewind in sociale gezindheid tekort zal schieten, geen grond bestaat, is dat op zichzelf iets om ernstig te nemen. Op dit punt zal het nieuwe kabinet in zijn praktisch beleid een sterk gezicht moeten vertonen. Juist omdat nu eenmaal begrijpelijkerwijs en terecht bij het intreden van een nieuwe regeringscombinatie, deze materie gevoelig ligt, niet vanwege het ontbreken van de socialisten, maar vanwege de aard der materie.

Wanneer nu met onze instemming in ’s lands belang een andere regeringscombinatie in zee is gegaan, zal dat nooit mogen gaan ten koste van de sociaal- en economisch zwakkeren, die nu eenmaal meer dan de anderen op de rechtsbescherming door de overheid zijn aangewezen. De thans ingeslagen weg zal zeker op dit punt niet

op een teleurstelling mogen uitlopen. Ik meen, dat in dit verband het kabinet te feliciteren is met het feit, dat thans met een politieke positie aan het ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid als staatssecretaris verbonden is een man, die vanuit de kring der Christelijke vakbeweging een grote deskundigheid op het gebied der loonpolitiek bezit.

Gaarne wens ik Excellentie Roolvink sterkte en voldoening toe in zijn nieuwe ambt.

Extra-parlementair.

Wij hebben in dit kabinet-De Quay te maken met een kabinet van een in ontstaan en opzet uitgesproken extra-parlementair karakter, zonder formele binding met Kamerfracties. Zonder te stellen, dat de gedachte van een Kabinet met sterkere parlementaire binding door ons onder alle omstandigheden wordt afgewezen, juichen wij dit extra-parlementair karakter op dit ogenblik bepaaldelijk toe, omdat het, mede in verband met in de afgelopen maanden duidelijk gebleken controversen op dit punt met de P. v. d. A., gewenst is de eigen positie van Regering en Staten-Generaal ten opzichte van elkaar duidelijk tot uitdrukking te brengen.

Uit deze situatie vloeit voort, - en dat zal, als het goed
is, trouwens evenzeer gelden voor een wél zuiver parle-
mantair kabinet -, dat de komende voorstellen van de regering zeker niet zonder meer met huid en haar behoeven te worden geslikt. Er is, zoals u weet, zorg over het hangende ontwerp-Mammoet-wet inzake het voortgezet onderwijs, terwijl ook omtrent het punt voetbaltoto principiële tegenstellingen in en buiten het Kabinet bestaan.

Dat wij in onze parlementaire fracties vrij staan ten opzichte van dit Kabinet, wit echter uiteraard niet zeggen, dat er geen relatie is tussen ons en deze regering. Het is voor ons geen zaak, waarin wij ons vrijblijvend van dit Kabinet kunnen distantiëren of ons te zijnen aanzien op de vlakte kunnen houden. Het mag, wat ons betreft, op een vruchtbare samenwerking met de volksvertegenwoordiging aanspraak maken, zoals ook de volksvertegenwoordiging van haar kant op een vruchtbare samenwerking met het Kabinet moet kunnen rekenen.

Vertrouwen.

De relatie tussen ons en het Kabinet is er reeds daarom, omdat hef de door ons gewenste vervanging van de brede basis heeft bewerkstelligd, waardoor ons land uit de ontstane dwangpositie is geraakt. En voorts uiteraard omdat daarin zitting hebben anti-revolutionaire ministers, die ons vertrouwen genieten. Daaraan wil ik op dit ogenblik dan ook gaarne uitdrukking geven. Minister Zijlstra is er niet voor teruggedeinsd - dat w'erd ook niet van hem verwacht - de zware portefeuille van Financiën in deze nieuwe situatie voor zijn rekening te nemen. Minister Zijlstra staat voor een gewichtige taak, die van hem veel kracht en wijsheid zal vergen. Moge God hem die geven in het belang van het land en de politieke zaak, die hij voorsfaat.

Dit wensen wij ook toe aan Minister Van Aartsen, die na een korte periode van ministerieel inwerken op Verkeer en Waterstaat thans de portefeuille van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid onder zijn beheer heeft gekregen.

Ik wil gaarne de wens uitspreken, dat het hem in zijn ambtsperiode gegeven mag zijn op de kortst mogelijke termijn een einde te maken aan de ongelukkige huur- blokkering. Dit in een vorige periode uit politieke nood geboren compromis behoeft thans gelukkig geen prolongatie.

De nieuwe regering staat voor een zware taak, bij de vervulling waarvan zij, met een sterke - en er is gelukkig geen aanleiding te veronderstellen een anders dan loyale - oppositie tegenover zich, veel regeerkracht, gepaard gaande met begrip voor de minderheden - een eis van goede democratie - zal moeten tonen.

Of uit de huidige constellatie een versteviging van de politieke verhoudingen zal voortvloeien, zal de praktijk moeten leren. Wij geven het nieuwe regeringsteam gaarne onze goede wensen mee en hopen van harte, dat het in zijn werk zal slagen.

Het gaat nu niet direct om een spectaculaire „roer-om"- politiek, maar wel om een waarneembare accent-verleg- ging. De in de Tweede Kamer afgelegde regeringsverklaring is in het algemeen niet ongunstig ontvangen, ofschoon er ook na de behandeling nog onzekere punten zijn gebleven. Ik wil in dit verband gaarne de hoop uitspreken, dat bij het inslaan van de weg van een vrijer loonbeleid in het bijzonder de laagste loonklassen de aandacht en de bescherming van de overheid zullen genieten. En voorts, dat een constructief landbouwbeleid uit de verf zal mogen komen. En ook moet mij van het hart het verlangen, dat het deze regering gegeven moge zijn een begin van betere betrekkingen met Indonesië tot stand te brengen.

Het is uitgesloten om in de gegeven omstandigheden te dien aanzien aan een Nederlandse regering concrete eisen te stellen, maar het uitspreken van de behoefte aan een verbetering mag toch niet achterwege blijven.

Tenslotte.

In het algemeen gesproken zal in de komende periode tot uiting moeten komen een beleid, dat;

1. een Christelijk-sociaal stempel draagt, gericht op versterking van het verantwoordelijkheidsbesef;
2. de eigen aard en positie der overheid erkent en
3. gericht is op een zo verantwoord mogelijke vrijmaking van het leven van de staat.

Ik ben zo straks, alvorens te treden in de beschouwingen omtrent aangelegenheden onze partij rakende en de

binnenlandse politieke situatie, begonnen u mee te nemen naar het terrein van de internationale politiek, teneinde afstand te verkrijgen ten opzichte van de zaken, die ons dagelijks vaak zozeer in beslag nemen.

Ook aan het slot wil ik weer tot die afstand komen met betrekking tot de vaak zo drukkende problemen van deze tijd en dan nu in de

diepst fundamentele zin. De kwaal, waarmee wij veelal behept zijn, is, dat wij met oogkleppen lopen en aan bewustzijnsverenging lijden.

Alle menselijke zekerheden schijnen aan het wankelen, voorzover zij niet reeds ondersteboven liggen. Ten aanzien van de beperktheid van het menselijk kunnen is dit zo, als wij op de plannen van de ruimtevaart letten; ten aanzien van de lijn der politieke historie, als wij naar de huidige wereldspanningen zien; ten aanzien van de moraal, wanneer wij acht geven op het gemak van de moderne normen voor zede en esthetica en ten aanzien van het Bijbels geloof, als wij het oog slaan op het om zich heengrijpende moderne nihilisme.

Wij gaan in deze tijd dan ook beslist ten onder, zedelijk en geestelijk en religieus, wanneer wij niet heel eenvoudig ons er van bewust zijn, dat dit alles ons niet mag verschrikken, maar dat het past in wat God ons in Zijn Woord voorzegd heeft. Alleen deze wetenschap kan bevrijdend in ons werken en ons met blijdschap en dankbaarheid in de toch ontegenzeggelijke rijkdom van deze moderne tijd doen staan.

Wij zullen, ook als Christus-belijdende politieke partij, in deze vaak chaotische en losgeslagen wereld, ondanks vernedering en tegenslag, met vaste tred en opgeheven hoofd en met een rustig kalme moed in een wereld van angst het pad hebben te gaan, dat God ons wijst.

Aaneengesloten achter het vaandel van Jezus Christus, niet ziende naar het uiterlijke succes, maar ziende op het gebod, gehoorzamend aan Gods Wet.